

EUROPOS KOMISIJA
GENERALINIS DIREKTORATAS
REGIONINĖ POLITIKA

COCOF 09/0003/00-LT

Informacinis pranešimas apie sukčiavimo rodiklius ERPF, ESF ir SF

Tai Komisijos tarnybų parengtas darbinis dokumentas. Jame, vadovaujantis galiojančiais Bendrijos įstatymais, valstybės institucijoms, specialistams, paramos gavėjams ar galimiems paramos gavėjams ir kitiems asmenims, stebintiems, kontroliuojantiems ar įgyvendinantiems Sanglaudos politiką, pateikiamos techninės gairės, kaip aiškinti ir taikyti šios srities Bendrijos taisyklės. Šiuo darbinio dokumentu Komisijos tarnybos siekia išaiškinti minėtas taisyklės, kad būtų lengviau įgyvendinti veiksmų programą, ir paremti gerosios patirties sklaidą. Tačiau šiuo informaciniu pranešimu nepažeidžiama Teisingumo Teismo ir Pirmosios instancijos teismo aiškinimo ar susijusi Komisijos sprendimų priėmimo praktika.

TURINYS

1.	IŽANGA.....	3
1.1.	Pagrindiniai faktai	3
1.2.	Bendra sukčiavimo prevencijos strategija.....	4
2.	APIBRĖŽTYS.....	5
2.1.	Pažeidimo apibrėžtis	5
2.2.	Sukčiavimo apibrėžtis Sutartyje.....	5
2.3.	Sukčiavimo tipai.....	6
3.	SUKČIAVIMO PRIEŽASTYS.....	7
4.	SUKČIAVIMO PREVENCIJOS IR NUSTATYMO ATSAKOMYBĖ	8
4.1.	Vadovaujančios ir sertifikuojančios institucijos (toliau – vadovybė).....	8
4.2.	Audito institucijos (ir kitos auditą atliekančios audito įstaigos).....	8
5.	ŠIO INFORMACINIO PRANEŠIMO NAUDOJIMO REKOMENDACIJOS.....	9

1 priedas	Sutarčių ir viešųjų pirkimų srities sukčiavimo schemas ir sukčiavimo rodikliai
2 priedas	Konsultavimo paslaugų srities sukčiavimo schemas ir sukčiavimo rodikliai
3 priedas	Pranešimo apie sukčiavimo atvejus OLAF tvarka

1. IŽANGA

1.1. Pagrindiniai faktai

Vadovaujantis Sutarties 274 straipsniu, Komisija yra atsakinga už biudžeto įgyvendinimą, atsižvelgdama į patikimo finansų valdymo principus. Valstybės narės bendradarbiauja su Komisija siekdamos užtikrinti, kad asignavimai būtų naudojami pagal patikimo finansų valdymo principus.

Sutarties 280 straipsnyje nustatyta, kad Bendrija ir valstybės narės kovoja su sukčiavimui ir kitomis neteisėtomis veikomis, kenkiančiomis Bendrijos finansiniams interesams.

Be to, Tarybos reglamento (EB, Euratomas) Nr. 1605/2002 dėl Europos Bendrijų bendrajam biudžetui taikomo finansinio reglamento¹ 53b straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad pasidalijamojo valdymo atveju valstybės narės yra atsakingos už pažeidimų ir sukčiavimo prevenciją. Vadovaujantis pasidalijamojo valdymo teisės nuostatomis, siekiant apsaugoti Bendrijos finansinius interesus, valstybės narės atsako už tai, kad būtų nustatytos Bendrijos teisės reikalavimus atitinkančios valdymo ir kontrolės sistemos, už šių sistemų veiksmingumo tikrinimą, pavedant atitinkamoms įstaigoms atlikti auditus, siekiant užkirsti kelią pažeidimams ir sukčiavimui, nustatyti pažeidimus ir sukčiavimo atvejus ir juos šalinti². Jeigu nustatoma pažeidimų ar sukčiavimo atvejų, privalu apie tai pranešti Komisijai laikantis Komisijos reglamentais (EB) Nr. 1681/94 ir (EB) Nr. 1831/94 (dėl pažeidimų, susijusių su 2000–2006 m. programavimo laikotarpiu) ir Komisijos reglamento (EB) Nr. 1828/2007 27–36 straipsniais (dėl pažeidimų, susijusių su 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu) nustatytos pranešimo tvarkos.

Nesvarbu, ar pažeidimas yra netyčinis, ar tyčinis (sukčiavimas) – susijusios išlaidos neturi būti bendrai finansuojamos iš Bendrijos biudžeto.

Šiame informaciniame pranešime yra pateikiamas sukčiavimo schemų ir susijusių sukčiavimo rodiklių sąrašas, kuris gali būti naudingas imantis struktūrinių veiksmų, kuriais siekiama suteikti valstybėms narėms daugiau informacijos apie sukčiavimą, kad būtų galima patobulinti valdymo ir kontrolės sistemas ir tokiu būdu efektyviau užkirsti kelią sukčiavimui ir nustatyti jo atvejus³.

---

¹ OL L 248, 2001 9 16.

² 2006 m. liepos 11 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1083/2006, nustatančio bendrąsias nuostatas dėl Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo ir Sanglaudos fondo bei panaikinamojo Reglamentą (EB) Nr. 1260/1999 (OL L 210, 2006 7 31) 70 straipsnis ir 2006 m. gruodžio 8 d. Komisijos reglamento (EB) Nr. 1828/2006, nustatančio Tarybos reglamento (EB) Nr. 1083/2006 įgyvendinimo taisykles (OL L 371, 2006 12 27) 4 skirsnis (27–36 straipsniai).

³ Komisija kasmet paskelbia metinę kovos su sukčiavimu Bendrijoje ataskaitą (pvz., 2007 m. – *Komisijos ataskaitą Europos Parlamentui ir Tarybai: Bendrijų finansinių interesų apsauga. Kova su sukčiavimu. 2007 m. metinė ataskaita* – SEC(2008)2300 ir SEC(2008)2301, kurioje pateikta pažeidimų, įtarimų dėl sukčiavimo ir sukčiavimo statistika. 2000–2006 m. programavimo laikotarpiu struktūrinių veiksmų srityje valstybės narės, pranešusios Komisijai apie pažeidimus pagal galiojančius reglamentus, nurodė, kad 12–

1.2. Bendra sukčiavimo prevencijos strategija

Šis informacinis pranešimas – vienas iš didesnio masto pradėtos 2008 m. iniciatyvos, veiksmų. Ši iniciatyva – tai Regioninės politikos GD, Užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių GD su Europos kovos su sukčiavimu tarnybos (OLAF) pagalba parengta Bendra sukčiavimo prevencijos strategija (BSPS), į kurią įtraukta keletas kovos su sukčiavimu veiksmų, skirtų daugiau informuoti apie sukčiavimą pasidalijamojo valdymo atveju ir pateikti gairių bei kitų veiksmingų kovos su sukčiavimu priemonių.

Siekama nuo 2009 m. valstybių narių institucijoms, valdančioms struktūrinius fondus, Komisijos administratoriams, Komisijos ir valstybių narių auditoriams pateikti pluoštą su įvairiais sukčiavimo aspektais susijusių gairių.

Konkretesni BSPS strateginiai tikslai yra tokie:

- pagerinti sukčiavimo rizikos vertinimą;
- **parengti ir pateikti valstybėms narėms veiksmingesnes sukčiavimo nustatymo gaires;**
- labiau remti valstybių narių institucijų veiklą, skirtą sukčiavimo prevencijai ir sukčiavimo atvejų nustatymui;
- geriau informuoti Regioninės politikos GD ir Užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių GD apie sukčiavimą;
- geriau informuoti valstybes nares apie sukčiavimą.

Komisija, atsižvelgdama į vieną iš BSPS strateginių tikslų – pateikti veiksmingesnes sukčiavimo nustatymo gaires, kurios galėtų padėti ir užkirsti kelią sukčiavimui – parengė šį informacinį pranešimą apie sukčiavimo rodiklius, kad valstybės narės būtų geriau informuotos apie sukčiavimo schemas ir sukčiavimo rodiklius.

---

15 % atvejų yra „įtariami sukčiavimai“. Remiantis tokiu skaičiavimu, 2007 m. maždaug 0,31 % skirtų lėšų yra susijusios su „įtariamu sukčiavimu“. Šie skaičiai yra tik preliminarūs ir turėtų būti atitinkamai atsargiai vertinami, kadangi tik kompetentinga teisminė institucija gali įtarimus sukčiavimu patvirtinti kaip sukčiavimo atvejus.

Šio informacinio pranešimo 1 ir 2 prieduose pateiktas bendrai pripažintų ir dažnai viešųjų sutarčių ir viešųjų pirkimų srityje pasitaikančių sukčiavimo schemų, darbo užmokesčio, užmokesčio už konsultavimo paslaugas ir susijusių sukčiavimo rodiklių sąrašas⁴.

Šio informacinio pranešimo 3 priede pateikiama procedūrų, kaip apie sukčiavimą pranešti Europos kovos su sukčiavimo biurui (OLAF), santrauka.

2. APIBRĖŽTYS

2.1. Pažeidimo apibrėžtis

1995 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamente (EB, Euratomas) Nr. 2988/95 dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos pateikiama plati pažeidimo sąvoka, į kurią įtraukti tiek tyčiniai, tiek netyčiniai ekonominės veiklos vykdytojų pažeidimai.

Reglamento (EB) Nr. 2988/95⁵ 1 straipsnio 2 dalyje pateikiam tokia „pažeidimo“ apibrėžtis:

„tai bet kuris Bendrijos teisės aktų nuostatų pažeidimas, susijęs su ekonominės veiklos vykdytojo veiksmų ar neveikimo, dėl kurio Bendrijų bendrajam biudžetui ar jų valdomiems biudžetams padaroma žala sumažinant ar iš viso prarandant pajamas, gaunamas iš tiesiogiai Bendrijų vardu surinktų nuosavų lėšų, arba darant nepagrįstas išlaidas“⁶

2.2. Sukčiavimo apibrėžtis Sutartyje

Konvencijoje dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengtoje vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu⁷, su išlaidomis susijęs **sukčiavimas** apibrėžiamas kaip bet koks tyčinis veikimas ar neveikimas, susijęs su:

- suklastotų, neteisingų ar neišsamių pareiškimų ar dokumentų naudojimu ar pateikimu, kurio padariniai yra Europos Bendrijų bendrojo biudžeto arba

---

⁴ Didelė dalis informacijos pagrįsta Sertifikuotų sukčiavimo tyrėjų asociacijos (ACFE) 2008 m. sukčiavimo sutarčių ir viešųjų pirkimų srityse gairėmis. Šios gairės parengtos remiantis pasaulinio masto sukčiavimo tyrimais ir žinomomis sukčiavimo schemomis. Žr. www.acfe.com.

⁵ OL L 312, 1995 12 23, p. 1.

⁶ Struktūriniais fondams taikoma šiek tiek pakeista apibrėžtis, nustatyta Reglamento (EB) Nr. 1681/94 1a straipsnyje: „pažeidimas“ – tai Bendrijos teisės nuostatų pažeidimas, atsirandantis dėl ekonominės veiklos vykdytojo veiksmų ar neveikimo, dėl kurių atsirado ar galėjo atsirasti Europos Bendrijų bendrojo biudžeto nuostolių darant nepagrįstas išlaidas“. Tokia pat apibrėžtis pateikta Tarybos reglamento Nr. 1083/2006, nustatančio bendrąsias nuostatas dėl Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo ir Sanglaudos fondo 2007–2013 m., 2 straipsnio 7 dalyje.

⁷ OL C 316, 1995 11 27, p. 49.

Europos Bendrijų valdomų ar jų vardu valdomų biudžetų lėšų pasisavinimas ar neteisėtas užlaikymas,

- tuos pačius padarinius sukeliančiu informacijos neatskleidimu pažeidžiant konkretų įsipareigojimą,

- netinkamu tokių lėšų naudojimu ne tiems tikslams, kuriems jos buvo iš pradžių skirtos.

Taigi sukčiavimą nuo bendresnio „pažeidimo“ termino skiria tyčinės apgavystės aspektas.

Vadovaujantis Reglamento (EB) Nr. 1681/94 3 straipsnio e dalimi, nuo 2006 m. valstybės narės, pranešdamos Komisijai apie pažeidimus, turi nustatyti, ar atitinkami pažeidimai susiję su **įtariamu sukčiavimu**⁸.

2.3. Sukčiavimo tipai

Rekomenduojama sukčiavimo tipus klasifikuoti atsižvelgiant į konkrečias organizacijos veiklos aplinkybes ir aplinką.

Sertifikuotų sukčiavimo tyrėjų asociacija (ACFE)⁹ naudoja specialią klasifikaciją, kurioje išvardyti sukčiavimo, su kuriuo gali susidurti įvairios organizacijos, tipai. ACFE skiria tris pradinius sukčiavimo tipus, pagal kuriuos organizacija gali nustatyti savo silpnąsias sukčiavimo atžvilgiu vietas:

1. Tyčinis finansinių duomenų klastojimas (pvz., neteisingai nurodomos pajamos).
2. Materialiojo ir nematerialiojo turto bet kokio pobūdžio neteisėtas pasisavinimas (pvz., apgaulės būdu kompensuotos išlaidos).
3. Korupcija (pvz., papirkimas, viešųjų pirkimų klastojimas, nedeklaruotas interesų konfliktas, lėšų pasisavinimas).

---

⁸ Reglamento (EB) Nr. 1681/94 1a straipsnio 4 dalyje nustatyta: „įtarimas sukčiavimu“ – pažeidimas, dėl kurio nacionaliniu lygiu pradedama administracinė ir (arba) teisminė procedūra siekiant nustatyti tyčinę veiklą, ypač sukčiavimą”. Reglamento (EB) Nr. 1828/2006 27 straipsnio c dalyje pateikta ta pati apibrėžtis.

⁹ Žr. „*Managing the Business Risk of Fraud – A Practical Guide* “ (Institute of Internal, the American Institute of Certified Public Accountants and the Association of Certified Fraud Examiners, 2008). <http://www.ifa-iaf.be/v1/frontEnd/libraryIfa/index.php?action=detail&id=29>.

3. SUKČIAVIMO PRIEŽASTYS

Sukčiavimą lemia trys aspektai, kuriuos būtų galima įvardyti kaip „sukčiavimo trikampį“¹⁰.

Galimybė. Net jei asmuo ir turi motyvą, jam dar turi būti suteikta galimybė. Galimybė gali padidėti dėl silpnų vidaus kontrolės sistemų (*numanoma galimybė, kad sukčiavimas nebus atskleistas, sukčiautojui yra viena svarbiausių aplinkybių*). Vieni iš vidaus kontrolės sistemų silpnumo pavyzdžių – nepakankama

- priežiūra ir peržiūra,
- pareigų atskyrimas,
- vadovybės pritarimas,
- sistemos kontrolė.

Be to, gali būti sukčiaujama, jei kontrolės nėra arba jei vadovaujantys asmenys suteikia galimybių „apeiti“ kontrolę.

Logiškas pagrindimas. Asmuo gali sukurti pasiteisinimą savo veiksams pagrįsti, pvz., „taip elgtis sąžininga – aš nusipelniau šių pinigų“; „jei man skolingi“; „aš tik skolinuosi – vėliau grąžinsiu“.

Finansinis spaudimas, paskata ar motyvas. „Bėdos arba godumo“ veiksnys. Dažnai vien tik godumas gali būti stiprus motyvas. Be to, gali būti spaudimas dėl asmeninių finansinių problemų arba asmeninių ydų, kaip antai lošimo, narkotikų ir t. t.

Svarbiausias dalykas, siekiant užkirsti kelią sukčiavimui – „išardyti sukčiavimo trikampį“¹¹. Stipria vidaus kontrolės sistema tiesiogiai galima paveikti vieną iš trijų aspektų – galimybę, kurią galima lengviausiai valdyti.

---

¹⁰ Sukčiavimo trikampio koncepciją sukūrė sukčiavimo tyrinėtojas Dr. Donald R. Cressey. Žr. „*The Handbook of Fraud Deterrence*“ (Harry Cendrowski, James P. Martin and Louis W. Petro, 2007, p. 41).

¹¹ Žr. „*The Handbook of Fraud Deterrence*“ (Harry Cendrowski, James P. Martin and Louis W. Petro, 2007, p. 41).

4. SUKČIAVIMO PREVENCIJOS IR NUSTATYMO ATSAKOMYBĖ

4.1. Vadovaujančios ir sertifikuojančios institucijos (toliau – vadovybė)

Jei taikoma pasidalijamojo valdymo sistema, siekiant apsaugoti Bendrijos finansinius interesus valstybės narės atsako už tai, kad būtų nustatytos Bendrijos teisės reikalavimus atitinkančios valdymo ir kontrolės sistemos, už šių sistemų veiksmingumo tikrinimą, pavedant atitinkamoms įstaigoms atlikti auditus, siekiant užkirsti kelią pažeidimams ir sukčiavimui, nustatyti pažeidimus ir sukčiavimo atvejus ir juos šalinti.

Nors pirmiausia atsakomybė už sukčiavimo prevenciją tenka vadovybei, sėkmingai užkirsti kelią sukčiavimui galima tik bendromis vadovybės ir auditorių pastangomis¹².

Tikslas turėtų būti apriboti vieno iš sukčiavimo trikampio sudedamųjų dalių poveikį – mažinti galimybes.

Pagrindinis galimybių mažinimo būdas – stipri vidaus kontrolė, apimanti tinkamą priežiūrą, peržiūrą ir pareigų atskyrimą.

Be to, vadovybė turėtų gerai suprasti sukčiavimo rodiklius ir žinoti, kad privaloma pranešti apie pažeidimus ir įtariamą sukčiavimą pagal galiojančius reglamentus.

Valstybės narės turi pasirūpinti, kad jose būtų tinkamai išplatintos ir taikomos gairės dėl prievolės pranešti apie pažeidimus ir įtariamą sukčiavimą, kaip nustatyta taikytinuose reglamentuose¹³.

4.2. Audito institucijos (ir kitos auditą atliekančios audito įstaigos)

Vadovaujantis IIA standartu 1210.A2¹⁴, vidaus (ir išorės) auditorius turėtų turėti pakankami žinių, reikalingų sukčiavimo rodikliams nustatyti, tačiau neprivalo turėti tiek pat žinių kaip asmuo, kurio pirmoji pareiga yra nustatyti ir tirti sukčiavimo atvejus.

Auditoriai, laikydamiesi tinkamo profesinio skepticizmo¹⁵, turėtų ypač budriai vertinti sukčiavimo galimybes, kaip antai kontrolės ir vadybos sistemų kontrolės silpnumą. Jei

---

¹² Žr. „*The Handbook of Fraud Deterrence*“ (Harry Cendrowski, James P. Martin and Louis W. Petro, 2007, p. 29).

¹³ 2006 m. liepos 11 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1083/2006, nustatančio bendrąsias nuostatas dėl Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo ir Sanglaudos fondo bei panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1260/1999 (OL L 210, 2006 7 31) 70 straipsnis ir 2006 m. gruodžio 8 d. Komisijos reglamento (EB) Nr. 1828/2006, nustatančio Tarybos reglamento (EB) Nr. 1083/2006 įgyvendinimo taisyklės (OL L 371, 2006 12 27), 4 skirsnis (27–36 straipsniai).

¹⁴ Vidaus auditorių institutas (IIA), „*International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing*”

¹⁵ 240-asis tarptautinis audito standartas „*Auditoriaus pareiga atsižvelgti į galimą apgaulę, atliekant finansinių ataskaitų auditą*“. Be to, šiame standarte pripažįstama, kad „rizika dėl neaptikto, atsiradusio apgaulės būdu reikšmingo iškraipymo yra didesnė nei rizika dėl neaptikto, atsiradusio dėl klaidos reikšmingo iškraipymo, nes apgaulė gali apimti sudėtingas ir rūpestingai parengtas schemas, skirtas apgaulėi paslėpti, kaip, pavyzdžiui, klastojimas, tyčinis ūkinių operacijų nefiksavimas ar auditoriui sąmoningai pateikta neteisinga informacija...“

reikia, ir ypač tais atvejais, kai vadovybė ir kontrolės aplinka gali būti pripažįstami kaip didelės rizikos, auditoriams rekomenduojama pasiteirauti vadovaujančių institucijų, koks yra jų požiūris į sukčiavimą, kad galima būtų išbandyti taikomas kovos su sukčiavimu priemones.

Tiek atlikdamos valdymo ir kontrolės sistemų auditą, tiek operacijų auditą, audito institucijos tikrina, ar taikomos sukčiavimo prevencijos sistemos yra tinkamos ir veiksmingos.

Audito institucijoms gali prireikti būti labai budrioms dėl tam tikrų sukčiavimo atvejų, visų pirma – susijusių su subsidijų gavėjų, sutarčių ir viešųjų pirkimų laimėtojų išrinkimu (diskutuodamas dėl audito, jį rengdamos ir atlikdamos auditorius tiekimo sritį turėtų laikyti ypač rizikinga sukčiavimo atžvilgiu sritimi)¹⁶.

5. ŠIO INFORMACINIO PRANEŠIMO NAUDOJIMO REKOMENDACIJOS

Valstybėms narėms rekomenduojama:

1. Atsižvelgti į šį pranešimą siekiant labiau paskleisti informaciją ir užtikrinti, kad pranešimą gautų visos su struktūrinių fondų valdymu susijusios įstaigos.
2. Naudoti **1 ir 2 prieduose** pateiktą informaciją apie sukčiavimo schemas vadovaujantis gerosios patirties principais, siekiant atnaujinti galutinių naudos gavėjų mokėjimų prašymų tikrinimo ir tvirtinimo procedūras. Tą galima padaryti, pvz., įtraukiant į tikrinimo lapus nuorodą į šį pranešimą ir (arba) į bet kokį kitą sukčiavimo schemų sąrašą, ypač tais atvejais, kai per rizikos vertinimą nustatyta didelė sukčiavimo rizika.
3. Užtikrinti, kad būtų žinoma¹⁷ pranešimo apie sukčiavimą tvarka – pvz., tokia informacija galėtų būti pateikta valdymo ir tarpininkavimo įstaigų interneto svetainėse (žr. pranešimo apie sukčiavimą tvarką **3 priede**).
4. Užtikrinti, kad tinkamai būtų tikrinama vadovybė, kadangi tokie tikrinimai yra svarbi atgrasymo nuo sukčiavimo ir sukčiavimo nustatymo priemonė. Pateikiama nuoroda į *Rekomendacinį dokumentą dėl bendrai iš Struktūrinių fondų ir Sanglaudos fondo 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu finansuojamų projektų valdymo tikrinimų, kuriuos turi atlikti valstybės narės*¹⁸.

---

¹⁶ Žr. Praktinio pranešimo dėl su 240-uoju tarptautiniu audito standartu susijusios rizikos projekto 3 punktą, kuriame pateikiamos papildomos viešojo sektoriaus gairės.

¹⁷ Dažniausiai sukčiavimo tyrimai pradami gavus neoficialios informacijos arba gavus pranešimą. Šiuo atveju labai praverčia nemokami telefono numeriai.

¹⁸ Galutinė versija 2008 6 5, dokumentas COCOF 08/0020/04.

5. Naudoti kryžminį duomenų patikrinimą, įskaitant informacijos tikrinimą su trečiaja šalimi, jei kyla įtarimų dėl sukčiavimo. Pavyzdžiui, kilus abejonių dėl galutinio naudos gavėjo pateiktos sąskaitos, galima tai patikrinti kreipiantis į paslaugos teikėją, o jei reikia – vietoje patikrinti ir paslaugų teikėjo apskaitą ir įrašus.

1 priedas

SUKČIAVIMAS SUTARČIŲ IR VIEŠŲJŲ PIRKIMŲ SRITYSE

Dažnai pasitaikančios sukčiavimo schemos ir atitinkami sukčiavimo rodikliai (pavojaus ženklai)

Šiame priede pateikta šešiolika sutarčių ir viešųjų pirkimų srityse dažnai pasitaikančių sukčiavimo schemų, kiekvienos iš jų aprašymas ir atitinkami sukčiavimo rodikliai.

Šis bendrai pripažintų schemų sąrašas yra neišsamus.

Šio priedo struktūra ir turinys daugiausia paremti ACFE¹⁹ sukčiavimo prevencijos ir nustatymo specialistų mokomąja medžiaga.

1. Korupcija: kyšiai ir dėkingumo mokesčiai

Schemos aprašymas

Kyšiai ir dėkingumo mokesčiai – tai „vertę turintys objektai“, duodami arba gaunami siekiant padaryti poveikį oficialiam aktui arba verslo sprendimui.

Korupciniai mokėjimai

„Vertę turintis objektas“ gali ir nebūti (ir dažnai nėra) pinigai (taip išlieka dviprasmiškumas ir sukčiautojui prireikus lengviau pasiteisinti). Kyšis gali būti bet kokia suteikta arba gauta materialinė nauda, kuria siekiama neteisėtai papirkti jos gavėją. Konkretūs vertę turintys objektai, duodami ar imami kaip kyšiai, gali būti: dovanos, kurių vertė didesnė už organizacijų ar bendrovių nustatytas ribas, gražintinos arba negražintinos „paskolos“, naudojimas mokėjimo kortelėmis, permokos už pirkinius (pvz., už 200 000 EUR vertės butą sumokama 500 000 EUR), leidimas nemokamai gyventi bute arba sumažintos būsto nuomos įmokos, nemokamas naudojimas išnuomotu automobiliu, grynujų pinigų sumos, mokėjimai čekiu arba netikrų „mokesčių ar komisinių“ banko pavedimas; dažnai mokama pasirašytos sutarties vertės sutarta procentinė dalis per tarpininką arba kyšio gavėjo įsteigtą *priedangos bendrovę*²⁰, kuriai slaptai priklauso korumpuoto rangovo arba pardavėjo nuosavybės dalis. Vertę turintys objektai dažnai duodami taip, kaip čia išvardyta, nes viena šalis iš pradžių gali nebūti tikra dėl kitos siekių arba kyšio davėjas gali neturėti didesnių sumų, kol sutartis nepasirašyta.

Dauguma pasirašius sutartį duodamų kyšių yra „dėkingumo mokesčiai“ (angl. *kickbacks*): rangovas moka, t. y. „atsidėkoja“, kyšio gavėjui, jam pervesdamas kiekvienos gautos išmokos sutartą procentinę dalį. Kad ir kaip duodami kyšiai, paprastai, siekiant padengti jų mokėjimo išlaidas, dirbtinai padidinamos kainos arba suprastinama prekių ar paslaugų kokybė.

---

¹⁹ Sertifikuotų sukčiavimo tyrėjų asociacija, www.acfe.com. Tiksliau tariant, šio priedo struktūra ir turinys parengti pagal sukčiavimo tyrėjų mokymo programą „Sukčiavimas sutarčių ir viešųjų pirkimų srityse“.

²⁰ Priedangos bendrovė yra tikra bendrovė, neužsiimanti jokia tikra veikla ir neturinti turto.

Korupciniai mokėjimai sudaro palankias sąlygas sukčiauti daugybe kitų būdų: klastoti sąskaitas, deklaruoti netikras išlaidas ar nesilaikyti sutarties specifikacijų.

Korupcinė įtaka

Korupcinę įtaką sutarčių ir viešųjų pirkimų srityje dažnai rodo nesąžininga atranka, kai, pavyzdžiui, nepagrįstai perkama iš vieno tiekėjo (siekiant neviršyti vertės ribos, kurią viršijus būtina rengti viešąjį pirkimą, gali būti sudaromos kelios sutartys), nepagrįstai didelės kainos, per dideli perkami kiekiai, taikstymasis su prasta kokybe, vėlavimas pristatyti pirkinius arba jų nepristatymas²¹.

Sukčiavimo rodikliai

Dažniausiai pasitaikantis kyšininkavimo ir dėkingumo mokesčių mokėjimo rodiklis – už pirkimus atsakingas darbuotojas kurį laiką be paaiškinimo teikia pirmenybę kuriam nors rangovui.

Kiti pavojaus ženklai:

- už pirkimus atsakingas darbuotojas artimai bendrauja su paslaugos teikėju arba produkto tiekėju;
- už pirkimus atsakingas darbuotojas nepaaiškinamai arba staiga praturtėja;
- už pirkimus atsakingas darbuotojas užsiima nedeklaruota papildoma komercine veikla;
- rangovas toje pramonės šakoje turi „atsidėkojančio“ rangovo reputaciją;
- sutarties vertė didinama dažnai keičiant sutartį arba jos pakeitimų nepatvirtinant dokumentais;
- už pirkimus atsakingas darbuotojas atsisako aukštesnių pareigų, jei jos nesusijusios su viešaisiais pirkimais;
- už pirkimus atsakingas darbuotojas nepateikia arba nebaigia pildyti interesų konflikto deklaracijos.

2. Nedeklaruotas interesų konfliktas

Schemos aprašymas

Interesų konfliktas gali kilti, jei perkančiosios organizacijos darbuotojas turi nedeklaruotų finansinių interesų, susijusių su konkrečia sutartimi arba rangovu. Ieškinys dėl galimo interesų konflikto gali ir nebūti pareiškiamas, jei konfliktas išsamiai

---

²¹ Visa tai dažnai apibendrinama kaip SPQQD (angl. *improper Selection, high Price, excessive Quantity, low Quality, delayed or no Delivery* – nesąžininga atranka, didelė kaina, per didelis kiekis, prasta kokybė, vėlavimas pristatyti pirkinius arba jų nepristatymas) veiksniai.

deklaruojamas ir darbdavys jį laiku patvirtina. Pavyzdžiui, darbuotojas gali būti slaptas tiekėjo arba rangovo įmonės savininkas, jis gali įsteigti priedangos bendrovę, kuria naudodamasis galėtų pirkti išteklius už dirbtinai padidintą kainą, arba turėti nedeklaruotų interesų, susijusių su turto pardavimu arba nuoma.

Sukčiavimo rodikliai:

- kuriam nors rangovui arba pardavėjui rodomas nepaaiškinamas ar neįprastas palankumas;
- nuolat taikstomasi su brangiu, prastos kokybės ar kitais atžvilgiais nepriimtinu darbu ir t.t.;
- už pirkimus atsakingas darbuotojas nedeklaruoja interesų konflikto arba neišsamiai užpildo deklaraciją;
- už pirkimus atsakingas darbuotojas atsisako aukštesnių pareigų, jei jos nesusijusios su viešaisiais pirkimais;
- įtariama, kad už pirkimus atsakingas darbuotojas užsiima papildoma komercine veikla.

3. Slapti konkurso dalyvių susitarimai

Schemos aprašymas

Tam tikros geografinės teritorijos, regiono arba pramonės šakos rangovai gali slapta susitarti išvengti konkurencijos ir padidinti kainas, su kitais konkurso dalyviais sudarydami įvairių schemų slaptus susitarimus.

Tarpusavyje suderinti pasiūlymai

Tarpusavyje suderintų, dar vadinamų „šešėliniais“, pasiūlymų tikslas tėra vienas – sudaryti tikro konkurso įspūdį, o ne užtikrinti, kad pirkėjas pasirinks kurį nors iš šių pasiūlymų.

Bendrininkaujantys konkurso dalyviai susitaria teikti pasiūlymus už didesnę kainą arba tyčia neatitinkančius pirkėjo poreikių, siekdami, kad pirkėjas išsirinktų jam priimtino rangovo pasiūlymą, kurio kaina būtų dirbtinai padidinta. Konkurso laimėtojas kitiems dalyviams atiduoda tam tikrą procentinę savo pelno dalį, pasamdo juos subrangovais arba leidžia jiems sudaryti kitas „brangias“ sutartis. Priedangos bendrovės ir pavaldžiosios bendrovės (filialai) taip pat gali teikti tarpusavyje suderintus pasiūlymus.

Spaudimas neteikti pasiūlymų

Antikonkurencinio veiksmų derinimo konkursų schemos gali būti sėkmingos tik jei konkurso dalyvių skaičius yra ribotas ir jie visi yra sukčiavimo bendrininkai. Jei į konkursą pateks naujas (angl. *diver*) arba nelinkęs bendrininkauti dalyvis, išaiškės, kad kainos yra dirbtinai padidintos. Norėdami nuo to apsisaugoti, bendrininkai gali papirkti kitas bendroves arba agresyvesnėmis priemonėmis priversti jas nedalyvauti konkurse.

Siekdami išlaikyti monopoliją, bendrininkai taip pat gali daryti spaudimą tiekėjams ir subrangovams, kad šie nebendradarbiautų su nenorinčiomis sukčiauti bendrovėmis.

Paeiliui išrenkami pasiūlymai

Bendrininkai pateikia tarpusavyje suderintus pasiūlymus arba neteikia pasiūlymų, siekdami, kad kiekvieną konkursą laimėtų vis kito dalyvio pasiūlymas. Konkursų laimėtojai gali būti pasiskirstę pagal geografinę teritoriją (pavyzdžiui, viename regione visus darbus atlieka vienas, kitame – kitas kelio darbų rangovas), darbo pobūdį, laikotarpį ar kt.

Rinkos pasidalijimas

Bendrininkaujančios bendrovės gali pasidalyti rinkas arba prekių grupes ir susitarti nekonkuruoti viena kitos veiklos srityje arba pasiekti šį tikslą slapčia sutartomis priemonėmis, pavyzdžiui, teikdamos tik tarpusavyje suderintus pasiūlymus. Kai kada slaptuose konkurso dalyvių susitarimuose gali dalyvauti perkančiosios organizacijos darbuotojai (jie gali turėti su „konkuruojančiomis“ įmonėmis susijusių finansinių interesų) ir pasiimti dalį pelno, gauto dirbtinai padidinus kainas.

Sukčiavimo rodikliai

- konkursą laimėjusios įmonės pasiūlyta kaina yra per didelė, palyginti su įvertintomis išlaidomis, paskelbtais kainoraščiais, panašiais darbais arba paslaugomis, pramonės vidurkiais ir tikrosiomis rinkos kainomis;
- visi konkurso dalyviai nustato vienodai dideles kainas;
- į konkursą patekus naujam dalyviui, pasiūlymų kainos staiga sumažinamos;
- kiekvieno regiono, įvairių sričių ar skirtingų darbų konkursus paeiliui laimi vis kitas dalyvis;
- konkurso nelaimėję dalyviai tampa subrangovais;
- neįprasti pasiūlymų dėsningumai (pavyzdžiui, pasiūlymų kainos skiriasi tiksliai procentiniu dydžiu, išrinktojo pasiūlymo kaina yra tokia didelė, kad beveik siekia leistinų kainų ribą, siūlomos kainos tiksliai atitinka biudžeto sumas, kainos yra per didelės, per daug panašios, per daug skirtingos, pateikiami suapvalinti skaičiai, neišsamūs duomenys ir t. t.);
- konkurso dalyviai akivaizdžiai yra susiję, pvz., vienodi adresai, tie patys darbuotojai, telefono numeriai ir t. t.;
- į rangovo pasiūlymą įtraukti subrangovai dalyvauja konkurse dėl pagrindinės sutarties sudarymo;

- įmonės, galinčios būti rangovėmis, nepateikia pasiūlymų ir tampa subrangovėmis, arba mažiausią kainą siūlęs konkurso dalyvis atsiima pasiūlymą ir tampa subrangovu;
- vienu bendrovių pasiūlymai visada konkuruoja tarpusavyje, kitų – niekada;
- informacijos apie konkurso nelaimėjusius dalyvius nėra internete, įmonių kataloguose, jie neturi adreso ir t. t. (kitaip tariant, jie yra netikri);
- rangovų susirašinėjimas ar kiti ženklai verčia manyti, kad jie keičiasi informacija apie kainas, dalijasi teritorijas ar sudaro kitokius neoficialius susitarimus;
- nustatyti slapti konkurso dalyvių susitarimai (taip pat susiję su struktūriniais fondais) šiuose sektoriuose: asfaltavimo, pastatų statybos, dugno gilinimo ir valymo, elektros įrangos, stogų dengimo ir atliekų šalinimo.

4. Nevienodos pasiūlymų teikimo sąlygos

Schemos aprašymas

Ši sukčiavimo schema yra tokia: už pirkimus atsakingi darbuotojai proteguojamam konkurso dalyviui suteikia naudingą vidinę informaciją, kurios negauna kiti dalyviai: pavyzdžiui, kad vienas arba keli kvietimo dalyvauti konkurse punktai nebus įtraukti į sutartį (be to, kai kurie punktai gali būti tyčia surašyti neaiškiai arba per sudėtingai, o proteguojamas konkurso dalyvis pamokytas, ką rašyti). Žinodama šią informaciją, proteguojama įmonė gali pasiūlyti mažesnę kainą nei kiti konkurso dalyviai, – tame konkrečiame punkte nurodyti labai mažą kainą, žinodama, kad jo nebus galutinėje sutartyje. Nevienodos pasiūlymų teikimo sąlygos yra viena iš veiksmingesnių antikonkurencinio veiksmų derinimo konkursuose schemų, nes apgaulė šiuo atveju nėra tokia akivaizdi, kaip kitose mėgstamose schemose, tokiose kaip nepagrįstas pirkimas iš vieno tiekėjo.

Sukčiavimo rodikliai:

- pagal kai kuriuos kvietimo dalyvauti konkurse punktus siūlomos nepagrįstai mažos kainos;
- pasirašyta sutartis netrukus pakeičiama: atitinkamas punktas išbraukiamas arba pakeičiamos jo sąlygos;
- kvietimo dalyvauti konkurse punktai skiriasi nuo tikrosios sutarties punktų;
- konkurso dalyvis artimai bendrauja su darbuotojais, atsakingais už viešuosius pirkimus, arba dalyvavo rengiant sutarties specifikacijas.

5. Apgaulingos specifikacijos

Schemas aprašymas

Kai kada kvietimų dalyvauti konkurse arba teikti pasiūlymus specifikacijos gali būti tyčia suderintos su konkretaus dalyvio kvalifikacija arba tokios, kad jas gali atitikti tik vienas konkurso dalyvis. Tokio sukčiavimo atvejai itin dažni sudarant IT ir kitas techninio pobūdžio sutartis.

Gali būti nustatytos per griežtos specifikacijos, siekiant atmesti kitus tinkamus konkurso dalyvių pasiūlymus arba pateisinti pirkimą iš vieno tiekėjo ir taip išvengti konkurencijos.

Tokių apgaulingų specifikacijų, kokias gali atitikti tik vienas rangovas, nustatymas rodo esant korupciją.

Sukčiavimo rodikliai:

- į kvietimą dalyvauti konkurse atsiliepiama tik vienas arba keli dalyviai;
- konkurso sąlygos atitinka laimėjusio konkursą rangovo produktus arba paslaugas;
- kiti konkurso dalyviai pateikia skundus;
- sąlygos yra kur kas griežtesnės arba laisvesnės negu panašių ankstesnių konkursų;
- neįprastos arba nepagrįstos sąlygos;
- tas pats tiekėjas laimi daug konkursų;
- už pirkimus atsakingi darbuotojai konkurso laikotarpiu bendrauja arba palaiko asmeninius ryšius su konkurso dalyviais;
- pirkėjas, užuot pateikęs bendrą pirkinio apibūdinimą, nurodo norimą prekės ženklą.

6. Informacijos apie konkursą pavišimas

Schemas aprašymas

Už sutarčių pasirašymą, projektų rengimą ar pasiūlymų vertinimą atsakingi darbuotojai gali pavišinti slaptą informaciją (pavyzdžiui, biudžeto šamata, priimtinius sprendimus arba kitų, konkuruojančių, pasiūlymų duomenis), siekdami padėti proteguojamam konkurso dalyviui parengti tinkamą techninį arba finansinį pasiūlymą.

Sukčiavimo rodikliai:

- silpna konkurso procedūrų kontrolė, pvz., terminų nesilaikymas;
- išrinktojo pasiūlymo kaina yra nedaug mažesnė už antrą mažiausią kainą;
- kai kurių pasiūlymų dokumentai patikrinti prieš laiką;

- priimami pavėluoti pasiūlymai;
- pavėlavęs dalyvis laimi konkursą, nes pasiūlo mažiausią kainą;
- visi pasiūlymai atmetami ir surengiamas naujas konkursas;
- konkurso laimėtojas konkurso metu el. paštu arba kitais būdais asmeniškai bendrauja su darbuotojais, atsakingais už viešuosius pirkimus.

7. Pasiūlymų klastojimas

Schemas aprašymas

Jei konkurso procesas menkai kontroliuojamas, už pirkimus atsakingi darbuotojai, siekdami, kad būtų išrinktas proteguojamas rangovas, gali suklastoti gautus pasiūlymus (juos pakeisti, „pamesti“, atmesti dėl tariamų konkurso sąlygų klaidų ir t. t.).

Sukčiavimo rodikliai:

- konkurso dalyvių skundai;
- silpna kontrolė ir reikalavimų neatitinkančios konkurso procedūros;
- yra požymių, kad gauti pasiūlymai vėliau buvo pakeisti;
- pasiūlymai atmetami dėl juose esančių klaidų;
- tinkamo konkurso dalyvio pasiūlymas atmetamas dėl abejotinų priežasčių;
- nors pasiūlymų gaunama mažiau negu būtina, pakartotinis konkursas nerengiamas.

8. Nepagrįstas pirkimas iš vieno tiekėjo

Schemas aprašymas

Ši schema labai dažnai yra korupcijos padarinys, ypač jei pirkimas iš to paties tiekėjo yra daugiakartis ir keliantis abejonių.

Toks pirkimas gali būti atliktas dalijant pirkinius į kelias dalis, siekiant neviršyti ribos, kurią viršijus privaloma surengti konkursą, nustatant labai griežtas sąlygas arba, užuot rengus pakartotinį konkursą, pratęsiant anksčiau sudarytas sutartis.

Sukčiavimo rodikliai:

- nors viršijama arba beveik pasiekama riba, kurią viršijus būtina rengti konkursą, perkama iš vieno tiekėjo;
- nors anksčiau buvo rengiami viešųjų pirkimų konkursai, dabar jie neberengiami;

- siekiant neviršyti ribos, kurią viršijus būtina rengti konkursą, pirkimai dalijami į kelias dalis;
- kvietimas dalyvauti konkurse išsiunčiamas tik vienam paslaugų teikėjui.

9. Pirkimų padalijimas

Schemos aprašymas

Už viešuosius pirkimus atsakingi darbuotojai, siekdami išvengti konkurencijos arba aukštesniojo lygmens vadovybės tikrinimo, gali padalyti pirkimus į du ar daugiau pirkimo užsakymų arba sutarčių. Pavyzdžiui, jei nustatyta 250 000 EUR riba, siekiant išvengti konkurso, vieną viešąjį prekių ir paslaugų pirkimą už 275 000 EUR galima padalyti į dvi sutartis – vieną 150 000 EUR vertės prekių pirkimo sutartį ir kitą 125 000 EUR vertės sutartį.

Pirkimų padalijimas (pramintas „saliomio pjaustymu“) gali būti korupcijos ar kitokio perkančiojo darbdavio sukčiavimo ženklas.

Sukčiavimo rodikliai:

- paeiliui rengiami du arba daugiau susijusių pirkimų iš to paties rangovo, kurių vertė yra nedaug mažesnė už ribą, kurią pasiekus būtina rengti konkursą ar atlikti aukštesnio lygmens vadovybės patikrinimą;
- pirkimai nepagrįstai atskiriami, pavyzdžiui, sudaromos atskiros darbo ir medžiagų pirkimo sutartys, kurių atitinkamos sumos nesiekia ribos, kurią pasiekus privaloma rengti konkursą;
- nuosekliai rengiami pirkimai, kurių sumos beveik siekia nustatytas ribas, kurias viršijus būtina rengti konkursą.

10. Sutarčių sumaišymas

Schemos aprašymas

Daug panašių darbo pirkimo užsakymų pateikęs rangovas tas pačias personalo išlaidas, mokesčius ar sąnaudas gali priskirti keliems užsakymams, taigi sąskaitose faktūrose pateikti per dideles sumas.

Sukčiavimo rodikliai:

- už skirtingus darbus arba pagal atskiras sutartis pateikiamos panašios sąskaitos faktūros;
- rangovas tuo pačiu laikotarpiu pateikia sąskaitas faktūras už keletą darbų.

11. Nepagrįstas prašymas kompensuoti išlaidas

Schemas aprašymas

Rangovas gali sukčiauti tyčia prašydamas kompensuoti išlaidas, kurios nėra leistinos ar pagrįstos arba kurių neįmanoma tiesiogiai ar netiesiogiai susieti su sutarties vykdymu. Kompensuoti darbo sąnaudas nepagrįstai prašoma dažniau negu medžiagų pirkimo išlaidas, nes darbuotojų darbą teoriškai galima priskirti bet kuriai sutarčiai.

Darbo sąnaudas galima klastoti rengiant netikrus darbo laiko apskaitos žiniaraščius, keičiant darbo laiko apskaitos žiniaraščius ar patvirtinamuosius dokumentus arba paprasčiausiai pateikiant sąskaitą faktūrą už darbo sąnaudas, kurios yra dirbtinai padidintos ir be patvirtinamųjų dokumentų.

Sukčiavimo rodikliai:

- per dideli ar neįprasti darbo įkainiai;
- darbo įkainiai neatitinka sutarties vykdymo pažangos;
- darbo laiko apskaitos žiniaraščiai akivaizdžiai yra pakeisti;
- darbo laiko apskaitos žiniaraščiai „dingo“;
- tos pačios medžiagų pirkimo išlaidos priskirtos kelioms sutartims;
- netiesioginės išlaidos laikomos tiesioginėmis.

12. Nesąžiningai nustatomos kainos

Schemas aprašymas

Kainos nustatomos nesąžiningai, jei rangovai, siūlydami kainas, nedeklaruoja einamųjų, visų ir tikslių išlaidų arba nenurodo, kaip nustatomos kainos, todėl sutartis pasirašoma už didesnę kainą.

Sukčiavimo rodikliai:

- rangovas atsisako pateikti išlaidų patvirtinamuosius dokumentus, vėluoja juos pateikti ar negali to padaryti;
- rangovo pateikti dokumentai yra nepakankami arba neišsamūs;
- kainų nustatymo informacija yra pasenusi;
- palyginti su panašiomis sutartimis, kainoraščiais ar pramonės vidurkiais, kainos yra akivaizdžiai per didelės.

13. Sutarties sąlygų nesilaikymas

Schemos aprašymas

Rangovai, kurie nesilaiko sutarties sąlygų ir tyčia sudaro įspūdį, esą jie jų laikosi, sukčiauja.

Tokio sukčiavimo schemų pavyzdžiai: naudojamos nekokybiškos statybinės medžiagos, prastesnės kokybės detalės, tiesiant automobilių kelius nepaklojamas reikiamas pagrindas, ir t. t. Akivaizdus motyvas – mažinant išlaidas, padidinti pelną, išvengti sankcijų už terminų nesilaikymą ar kt. Daugelį tokio sukčiavimo schemų sunku nustatyti, jei neatliekami kruopštūs tikrinimai ar nepriklausomų šios srities ekspertų tyrimai. Tačiau sukčiautojai gali bandyti papirkti tikrintojus.

Sukčiavimo rodikliai:

- tyrimų ir tikrinimų rezultatai neatitinka sutarties straipsnių ir sąlygų;
- nėra tyrimo ar tikrinimo dokumento arba pažymų;
- prasta kokybė, prasti darbo rezultatai ir daug skundų;
- iš rangovo išlaidų dokumentų galima spręsti, kad rangovas, pavyzdžiui, nepirko medžiagų, būtinų darbams atlikti, neturi ar neišsinuomojo darbui reikalingos įrangos arba darbo vietoje neturėjo reikiamos darbo jėgos (įsidėmėkite, kad šiuos dalykus vertėtų sutikrinti).

14. Suklastotos, dirbtinai padidintų sumų arba pasikartojančios sąskaitos faktūros

Schemos aprašymas

Rangovas gali tyčia pateikti suklastotas, dirbtinai padidintų sumų arba identišką sąskaitas faktūras savarankiškai arba bendrininkaudamas su korumpuotais už pirkimus atsakingais darbuotojais.

Sukčiavimo rodikliai:

- sąskaitose faktūrose nurodytų prekių ar paslaugų nėra inventoriaus sąrašė arba jos neapskaitytos;
- sąskaitose faktūrose nurodytų prekių ar paslaugų gavimas nepatvirtintas;
- sąskaitose faktūrose nurodytų prekių ar paslaugų pirkimo užsakymas kelia abejonių arba jo nėra;
- rangovo apskaitoje neminima, kad buvo atliktas darbas arba patirtos atitinkamos išlaidos;

- sąskaitose faktūrose nurodytos kainos, kiekiai, pirkinių aprašymai ar sąlygos viršija tai, kas nurodyta sutartyje, pirkimo užsakyme, gavimo dokumentuose, inventoriaus sąraše ar naudojimo apskaitoje, arba neatitinka to;
- pateikiama daug sąskaitų faktūrų, kuriose nurodyta ta pati suma, sąskaitos numeris, data ar kt.;
- subrangos sutartys sudaromos keliomis pakopomis;
- mokama grynaisiais pinigais;
- mokama lengvatinio apmokestinimo bendrovėms.

15. Netikri paslaugų teikėjai

Schemos aprašymas:

- a) darbuotojas, siekdamas pasisavinti lėšas, gali duoti leidimą sumokėti netikram pardavėjui. Ši schema dažniausiai naudojama tuomet, kai nėra gerai atskirtos darbuotojų pareigos, susijusios su paraiškų gavimu ir jų apmokėjimu;
- b) rangovai, siekdami dirbtinai padidinti išlaidas ar tiesiog rengti suklastotas sąskaitas, gali įsteigti netikras bendroves, kurios teiktų konkurso dalyvių slapta suderintus pasiūlymus.

Patirtis rodo, kad sukčiautojai dažnai renkasi bendrovių pavadinimus, primenančius tikrų bendrovių pavadinimus.

Sukčiavimo rodikliai:

- paslaugų teikėjo nėra kataloguose, internete, jo nerandama ieškant „Google“ ar kitomis programinėmis paieškos priemonėmis ir t. t.;
- neįmanoma rasti paslaugų teikėjo adreso;
- paslaugų teikėjas nurodo neteisingą adresą (gatvę) ar telefono numerį;
- dalyvauja lengvatinio apmokestinimo bendrovė.

16. Produktų pakeitimas kitais produktais

Schemos aprašymas

Produktų pakeitimas kitais produktais reiškia, kad sutartyje nurodyti produktai be pirkėjo žinios pakeičiami prastesnės kokybės produktais. Blogiausiu atveju, pavyzdžiui, jei atsiranda infrastruktūros arba pastatų defektų, produktų pakeitimas gali kelti pavojų gyvybei. Produktų pakeitimas kitais produktais sukčiautojams yra ypač patrauklus, jei pagal sutartį numatyta naudoti brangias aukštos kokybės medžiagas, kurias galima pakeisti panašiai atrodančiais, tačiau kur kas pigesniais produktais. Dažnai keičiamos

sudedamosios dalys, kurių pakeitimą sunku pastebėti. Siekiant apgauti tikrintojus, jiems gali būti pateikti specialiai padirbti produkto pavyzdžiai.

Sukčiavimo rodikliai:

- pakuotė yra neįprasta – išsiskirianti savo spalvomis ar dizainu;
- tikroji produkto išvaizda neatitinka lauktosios išvaizdos;
- produkto identifikaciniai numeriai skiriasi nuo paskelbtų, kataloguose arba numeracijos sistemoje pateiktų numerių;
- nesėkmingų bandymų, gedimų arba ankstyvų pakeitimų yra daugiau negu įprastai arba patiriamos didelės techninės priežiūros ar remonto išlaidos;
- atitikties reikalavimams pažymas pasirašo nekvalifikuotas arba neatestuotas asmuo;
- įvertintos medžiagų pirkimo išlaidos labai skiriasi nuo tikrųjų išlaidų;
- rangovas vėluoja vykdyti sutartį, tačiau greitai pasitaiso;
- serijos numeriai yra neįprasti, panaikinti arba neatitinka tikrosios gamintojo numeracijos sistemos;
- sąskaitose faktūrose ar inventoriaus sąrašuose pateikti prekių numeriai arba aprašymai neatitinka pirkimo užsakymo sąlygų.

SUKČIAVIMAS DARBO ĮKAINIŲ IR KONSULTAVIMO PASLAUGŲ SRITYJE

Dažnai pasitaikančios sukčiavimo schemas ir atitinkami sukčiavimo rodikliai (pavojaus ženklai)

Šiame priede yra pateikiamos konsultavimo paslaugų srityje dažnai pasitaikančios sukčiavimo schemas, kiekvienos iš jų aprašymas ir atitinkami sukčiavimo rodikliai.

Darbo apskaitos sistemoje svarbiausia kontroliuoti pavienius darbuotojus ir tai, kaip pareigingai darbuotojas pažymi tikslų savo dirbtą laiką.

Šis bendrai pripažintų schemų sąrašas yra neišsamus.

1. Darbo sąnaudos

Schemas aprašymas

Jei darbo netikrina nepriklausomi išorės kontrolieriai arba jis netikrinamas vietoje, jį labai lengva suklastoti. Tiekėjas gali tyčia pranešti apie netikras darbo sąnaudas – ir tiesiogines, ir netiesiogines. Šiuo atžvilgiu svarbiausia tai, ar darbuotojo dirbtas laikas teisingai priskiriamas projektui, kuriame jis iš tiesų dirbo (gali nebūti jokių darbo sąnaudas patvirtinančių trečiųjų šalių dokumentų – sąskaitų faktūrų, pirkimo užsakymų ar kt.).

Sukčiavimo rodikliai:

- saviti darbo įkainojimo dėsningumai;
- staigūs ir ryškūs darbo įkainių pakeitimai;
- įkainiai sumažinami, jei pasiekiamos arba viršijamos viršutinės projekto ar sutarties biudžeto ribos;
- neproporcingai didelės darbuotojų dalies darbo sąnaudos, prisikiriamos netiesioginėms;
- daugelio darbuotojų darbo sąnaudos pakeičiamos iš tiesioginių į netiesiogines arba atvirkščiai;
- tų pačių darbuotojų darbo sąnaudos dažnai keičiamos iš tiesioginių į netiesiogines arba atvirkščiai;
- silpna darbo įkainių vidaus kontrolė: pavyzdžiui, darbuotojų darbo laiko apskaitos žiniaraščiai pasirašomi iš anksto, darbo laiko apskaitos žiniaraščius pildo prižiūrėtojas, darbo laiko apskaitos žiniaraščiai pildomi pieštuku arba mokėjimo laikotarpio pabaigoje;
- faktiškai dirbtų valandų skaičius ir už jas mokėtinos sumos nuolat yra lygios arba beveik prilygsta biudžete numatytomis sumoms;

- siekiant vienos sutarties, mokslinių tyrimų ir plėtros (MTP) ar komercinės veiklos išlaidas priskirti kitai sutarčiai, MTP arba komercinei veiklai, taisomi apskaitos knygų įrašai;
- labai padidinamos arba sumažinamos sumos, mokėtinos iš „pažeidžiamų“ sąskaitų;
- darbuotojo darbo laikas įkainojamas kitaip negu susijusios kelionių išlaidos.

2. Nemokami viršvalandžiai

Schemos aprašymas

Jei paprastai neatsižvelgiama į dirbtus viršvalandžius, pavyzdžiui, už juos darbuotojui neskiriama daugiau laisvo laiko, tiekėjas tyčia gali pateikti sąskaitą už netikrus viršvalandžius. Šiuo atžvilgiu svarbiausia tai, ar darbuotojo darbo laikas teisingai priskiriamas projektui, kuriame jis iš tiesų dirbo. Trečiųjų šalių patvirtinamųjų dokumentų nėra.

Sukčiavimo rodikliai:

- profesionalūs darbuotojai dirba daugybę nemokamų viršvalandžių įvairiuose tiesiogiai ir netiesiogiai susijusiuose projektuose;
- algą gaunantiems darbuotojams ilgą laiką visas darbo dienas mokama tik už įprastas darbo valandas;
- vadovybė paprastai liepia dirbti nemokamus viršvalandžius ir skiria darbuotojams priemoną už papildomas dirbtas valandas;
- pagal sutartis arba projektus, kurių biudžetas viršytas, dirbama tik nemokamomis darbo valandomis.

3. Konsultavimo/profesionalios paslaugos

Schemos aprašymas (paremtas tikru įvykiu):

Teikiamos paslaugos buvo tinkamai patvirtintos išsamiais konsultavimo susitarimais, sąskaitomis faktūromis ir ataskaitomis. Buvo konsultuojama su rangovo veikla susijusiomis temomis ir pateikta tinkamų rekomendacijų, kaip padidinti tam tikrų rūšių veiklos veiksmingumą. Rangovas daugumą šių rekomendacijų įgyvendino. Susiję susitarimai buvo pakankamai išsamūs, atlyginimai už konsultavimą – pagrįsti.

Tačiau kai kurių bendrovių, su kuriomis sudarytos sutartys, paslaugomis anksčiau nebuvo naudotasi. Susitarimuose konkrečiai nenurodyta, kokias paslaugas turėtų teikti šios bendrovės; vis dėlto juose nurodyta, kokie asmenys teiks šias paslaugas ir koks jų valandinio darbo užmokesčio dydis. Susijusių asmenų aprašymai nepateikti. Šioms naujoms bendrovėms už paslaugas buvo mokamos didesnės sumos. Bendrovės atstovas negalėjo paaiškinti, kodėl joms mokama daugiau arba kokias konkrečias paslaugas jos turėtų teikti.

Be to, šių bendrovių sąskaitos faktūros už papildomas paslaugas buvo surašytos neaiškiai, jose paminėtas tik susitarimas dėl šių paslaugų teikimo. Buvo sumokėta vienkartinė suma, nepateikiant informacijos apie dirbtas valandas, valandinį darbo užmokestį, kelionių ar kitas išlaidas. Nebuvo pateikta kelionių ataskaitų ar kitų suvestinių ataskaitų. Nebuvo įmanoma gauti daugiau informacijos apie šias bendroves; tiekėjas tegalėjo pateikti žodinį patikinimą, kad paslaugos buvo suteiktos.

Galiausiai paaiškėjo, kad sąskaitose faktūrose vietoj adreso užrašytas pašto dėžutės numeris, be to, šių bendrovių nebuvo telefono abonentų sąrašė.

Sukčiavimo rodikliai:

- nors nėra pasirašyta jokių oficialių susitarimų ar sutarčių, už „suteiktas paslaugas“ sumokėtos didelės sumos, kurių sąskaitose faktūrose pateikta nedaug informacijos;
- yra sudaryti oficialūs susitarimai arba sutartys, tačiau iš jų neaišku, kokios paslaugos turėtų būti suteiktos; taip pat nėra kitų sąnaudas patvirtinančių dokumentų, tokių kaip išsamios sąskaitos faktūros, kelionių ataskaitos ar atlikti tyrimai;
- paslaugomis, už kurias sumokėta, buvo pasinaudota siekiant nesąžiningai gauti, išplatinti ar panaudoti įstatymų ar reglamento saugomą informaciją arba duomenis;
- paslaugomis, už kurias sumokėta, buvo siekiama nesąžiningai paveikti finansavimo prašymo turinį, pasiūlymo arba kainos vertinimą, tiekėjų, su kuriais reikėtų sudaryti sutartis, atranką arba derybas dėl sutarties, jos pakeitimo ar kompensacijos. Šiuo atžvilgiu nesvarbu, ar sutartį yra sudaręs pagrindinis rangovas, ar kurio nors lygmens subrangovas;
- naudojantis paslaugomis, už kurias sumokėta, arba teikiant šias paslaugas buvo pažeistas įstatymas ar reglamentas, kuriuo uždrausta nesąžininga verslo praktika arba interesų konfliktai.

4. Darbuotojų kategorijos

Schemos aprašymas (paremtas tikru įvykiu):

Rangovo pasiūlymas pratęsti darbo laiko ir medžiagų pirkimo sutartį, kuri paskutinius dvejus metus buvo sudaroma kasmet, atskleidė, kad darbuotojams, išskyrus administracijos darbuotojus, sumokėtas valandinis darbo užmokestis buvo kur kas mažesnis už pasiūlyme nurodytą užmokestį. Pradiniame pasiūlyme, pateiktame prieš sudarant sutartį, buvo nurodyta, kad įmonė turi visus reikiamus darbuotojus. Tačiau sudaręs sutartį rangovas pasamdė naujus darbuotojus arba esamiems darbuotojams mokėjo mažesnę darbo užmokestį, negu numatyta pasiūlyme. Kai kurių naujų darbuotojų kvalifikacija neatitiko pasiūlymo sąlygų. Daugelį naujai pasamdytų darbuotojų rangovas priskyrė tokioms darbuotojų kategorijoms, kurių kvalifikacijos reikalavimų jie neatitiko.

Sukčiavimo rodikliai:

- pasiūlytos darbo vienetų išlaidos ar kiekiai labai skiriasi nuo tikrųjų išlaidų arba kiekių, tačiau darbo apimtis ar darbo reikalavimai nėra atitinkamai pakeisti;
- už kiekvieną atliktą užduotį išrašomose sąskaitose faktūrose nurodytos sumos beveik siekia sutartyje nustatytą viršutinę ribą, išskyrus atvejį, kai sutartyje arba darbo užsakyme yra nurodyta, už kiek darbo valandų turi būti pateikta sąskaita;
- konkretūs asmenys, pasiūlyme minimi kaip „svarbiausi darbuotojai“, nedirba pagal sutartį;
- darbo pasiūlymas nepagrįstas turimais darbuotojais. Reikia pasamdyti daug naujų darbuotojų. Naujųjų darbuotojų darbo įkainiai kur kas mažesni, nei nurodyta pasiūlyme;
- darbuotojų įgūdžiai neatitinka atitinkamos darbuotojų kategorijos kvalifikacijos arba sutarties reikalavimų;
- nors darbuotojų darbo sąnaudas bendrovė paprastai priskiria netiesioginėms, vykdant sutartį jos laikomos tiesioginėmis;
- partnerių, pareigūnų, prižiūrėtojų ir kitų darbuotojų mokamas darbo laikas neatitinka sutarties sąlygų arba bendrovės nustatytos apskaitos politikos ir tvarkos.

PRANEŠIMO APIE SUKČIAVIMĄ EUROPOS KOVOS SU SUKČIAVIMU TARNYBAI (OLAF) TVARKA

Vadovaujančios institucijos arba kitos institucijos, kurioms pavesta pranešti OLAF apie pažeidimus ir sukčiavimo atvejus

Šios institucijos kas ketvirtį teikia pranešimus pagal Komisijos reglamentus (EB) Nr. 1681/94 ir (EB) Nr. 1831/94 (dėl pažeidimų, susijusių su 2000–2006 m. programavimo laikotarpiu) ir Komisijos reglamento (EB) Nr. 1828/2006 27–36 straipsnius (dėl pažeidimų, susijusių su 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu).

Konkretūs nurodymai audito institucijoms²²

Auditorius atlieka auditą siekdamas pagrįstai įsitikinti, kad valdymo ir kontrolės sistemos yra veiksmingos, todėl patvirtintos išlaidos yra teisėtos ir tvarkingos. Auditoriai neprivalo turėti tiek žinių, kiek jų turi asmuo, kurio pirmoji pareiga yra nustatyti ir tirti sukčiavimo atvejus. Nepaisant to, auditorius, siekdamas pagrįstai įsitikinti, kad viskas yra teisėta ir tvarkinga, viso audito metu turi išlaikyti profesinį skepticizmą²³. Jei rizikos vertinimą, audito ar sistemos planavimą ir išsamius patikrinimus atliekantis auditorius, atsižvelgdamas į aplinkybes, padaro išvadą, kad gali būti sukčiaujama, jis turi žinoti, kaip elgtis įtarus sukčiavimą ir kaip apie tai pranešti.

Audituojamajam subjektui nepranešama apie įtarimus, kad gali būti sukčiaujama (siekiant išsaugoti sukčiavimo įrodymus).

Auditoriai apie savo įtarimus dėl sukčiavimo turėtų pranešti vadovaujančiai institucijai arba kitai institucijai, įgaliotai pranešti OLAF apie pažeidimus (išskyrus atvejus, kai įtariama, kad gali būti sukčiaujama pačioje vadovaujančioje institucijoje ar kitoje įgaliotoje atsakingoje įstaigoje), kad ji, siekdama apsaugoti Bendrijos finansinius interesus, galėtų imtis visų reikiamų veiksmų ir apsaugos priemonių, įskaitant veiksmų koordinavimą su nacionalinėmis įstaigomis, turinčiomis kompetenciją tirti sukčiavimą ir (arba) pažeidimus.

Bendri nurodymai ES piliečiams

Kiekvienas gali pranešti OLAF apie įtariamą sukčiavimą arba korupciją, kenkiančius Europos Sąjungos finansiniams interesams. Bendroji taisyklė: kuo anksčiau ir kuo konkretnė

---

²² Regioninės politikos GD ir Užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių GD nustatė savo vidines procedūras dėl pranešimo apie sukčiavimą, , kurias taiko jų auditoriai ir darbuotojai.

²³ Tarptautiniame audito standarte ISA 240 dėl auditoriaus pareigos atsižvelgti į galimą apgaulę atliekant finansinių sąskaitų auditą profesinis skepticizmas apibrėžiamas kaip „toks požiūris, kai auditorius abejoja ir kritiškai vertina audito duomenis“ (IFAC, „*Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements*“).

informacija bus pateikta, tuo geriau. Be to, reikėtų pateikti visus šią informaciją patvirtinančius dokumentus.

Šiuo atžvilgiu svarbų vaidmenį gali atlikti OLAF kovos su sukčiavimu komunikatorių tinklas (OAFCN)*, kuriame dalyvauja OLAF atstovas spaudai, atstovai ryšiams su visuomene ir nacionalinių tyrimų tarnybų, su kuriomis valstybėse narėse bendradarbiauja OLAF, už informacijos teikimą atsakingi pareigūnai.

* http://ec.europa.eu/anti_fraud/olaf-oafcn/en.html

Į OLAF galima kreiptis visomis oficialiomis ES kalbomis šiais kanalais:

- Paštu: European Commission, European Anti-Fraud Office (OLAF), Investigations+Operations, B-1049 Brussels, Belgium.

- El. paštu OLAF-COURRIER@ec.europa.eu

- [Nemokamais telefono numeriais \(http://ec.europa.eu/anti-fraud\)](http://ec.europa.eu/anti-fraud).

Visa informacija apie tai, kaip susisiekti su OLAF, pateikta interneto svetainėje http://ec.europa.eu/anti_fraud/contact_us/index_en.html